Vrij met een rouwrand

Hoornse klok als onderduiker

Gaat het over de zomer na de bevrijding, gaat het vooral over de wederopbouw van ons land. Repareren wat vernield was. Opknappen wat beschadigd was. Terughalen wat geroofd of verdwenen was.

Zoals de Veermansklok van de Hoofdtoren in Hoorn. Goed voor 95 kilo metaal. Het is de klok die passagiers van de veerdienst van Hoorn naar Amsterdam in vroeger jaren waarschuwde dat de boot ging vertrekken. In de oorlog werden heel veel klokken door de Duitsers geroofd: kerkklokken en complete carillons werden omgesmolten tot munitie voor de Duitse oorlogsindustrie.
Uit de Hoornse Hoofdtoren verdwenen drie klokken. Dat ging niet zachtzinnig, blijkt uit dagboekaantekeningen die Christine Kerkmeijer-De Regt op 11 maart 1943 maakte over de Hoofdtoren. „Uit het klokkentorentje is doodkalm een stuk gezaagd, omdat de klokken er anders niet door konden", noteert ze. Wat daarna met de klokken is gebeurd, is lastig te achterhalen, vertelt Wim Daniëls. Maar twee ervan zijn bewaard gebleven. Verrassend genoeg kwamen ze na de oorlog terug naar Hoorn. In juni 1945 eerst de kleine Veermansklok, die tijdens de oorlog was ondergebracht in de kerk in Nederhorst den Berg. „Dat was een soort schuillocatie. De klok had min of meer ondergedoken gezeten", stelt Daniëls in zijn boek. De heelslagklok uit de Hoofdtoren - goed voor 710 kilo - dook op in Den Haag en kreeg op 3 juli 1946 zijn oude plek weer terug.

De Hoofdtoren in Hoorn.
FOTO ANNETTE MODEST

Warmte thuis dankzij Schiphol

Schiphol had het in de oorlogsjaren zwaar te verduren. In mei 1940 was de luchthaven doelwit van Duitse bombardementen.

Na de capitulatie van Nederland waren het de geallieerden die Schiphol bombardeerden om te voorkomen dat de Duitsers er gevechtsvliegtuigen naar Engeland zouden laten vertrekken. Maar erg effectief waren die bommen niet. Nadat de dreiging van de Duitsers richting Engeland groeide, pakten de Engelsen het in oktober 1943 grondiger aan: in twee maanden tijd gooiden ze ongeveer 1600 bommen op Schiphol. Dat hielp. De schade was zó groot dat de Duitsers de luchthaven niet langer konden gebruiken.
Na de landing van de geallieerden in Normandië, op 6 juni 1944, vernietigden de Duitsers alles wat er nog over was van Schiphol om te voorkomen dat de geallieerden de luchthaven konden gebruiken bij hun verdere opmars.
Vervolgens ging de hongerende bevolking van Amsterdam en omstreken in de winter van 1944-1945 in de puinhopen van Schiphol op zoek naar hout om er thuis de kachel mee te kunnen stoken, schetst Daniëls in zijn boek. En toen Schiphol vlak voor de bevrijding het toneel was van voedseldroppings, haastte de hongerende bevolking zich opnieuw naar de restanten van de luchthaven, speurend naar Zweeds witbrood. Hoe belangrijk de luchthaven was, bleek toen snel na de bevrijding een start werd gemaakt met het herstel van het vliegveld. Op 8 juli landden de eerste militaire toestellen er alweer. Amper drie weken later volgden er ook weer passagiersvliegtuigen. Waarna Schiphol uitgroeide tot symbool van vrijheid.

Boek
De zomer van 1945
Auteur: Wim Daniëls.
Uitgeverij Thomas Rap.
Prijs 19,99 euro.

Wim Daniëls schrijft boek over de zomer van 1945

Eindelijk vrij. Na vijf jaar Duitse bezetting kwam in het voorjaar van 1945 het gewone leven weer op gang. Nederland mocht weer uitgaan, je kon weer zeggen wat je wilde en er gloorde nieuwe hoop en houvast.

In zijn boek 'De zomer van 1945' neemt auteur Wim Daniëls de lezer mee naar de maanden na de bevrijding: de tijd van blijdschap omdat het Duitse juk was afgeschud. Maar een vrijmoedig feestje werd het niet. „Daarvoor was te veel gebeurd."

Nee, de vreugde van de bevrijdingsfeesten wilde nog niet erg beklijven, in die zomer van 1945. „Steeds kwam er onverwerkt leed bovendrijven", schetst Wim Daniëls. Hij noemt de terugkeer van de weinige joden die de concentratiekampen hadden overleefd of ondergedoken hadden gezeten en hun verdriet om omgebrachte familieleden. En hun bezorgdheid en angst om anderen van wie ze nog altijd niets hadden vernomen. „Er gebeurde zo veel tegelijk: huizen lagen in puin, gevangenissen zaten overvol en er was onoverzichtelijk veel werk aan de winkel. Wat vernield was moest hersteld worden, voedsel en kleding waren schaars en oorlogsmisdadigers moesten worden berecht."

Advertentie

Om orde te scheppen in het enorme aanbod selecteerde de schrijver negentig dagen met negentig 'kleine' gebeurtenissen, die samen het grote verhaal van die zomer weerspiegelen. Zoals de veroordeling van 'foute' burgemeesters, de terugkeer van een verdonkeremaande klok en de advertentie van de vader van Anne Frank in een krant waarin hij lezers vraagt om informatie over zijn verdwenen dochters. „Het zijn allemaal kleine dingen die bij elkaar heel veelzeggend zijn."

Zoektocht

Bij zijn zoektocht naar de verhalen vroeg de schrijver zijn internetachterban om dagboekfragmenten en brieven uit die tijd. Maar hij leunde vooral op rechtbankverslagen en nieuwsberichten uit die zomer. „Bedenk daarbij dat er een grote papierschaarste was, dus kranten bestonden vaak uit hooguit vier pagina's." Speurend en schrijvend schetste hij een beeld van een bewogen zomer, waarin hoop en vreugde over de herwonnen vrijheid in de schaduw stonden van onmetelijk verdriet.

Wat hij ervan leerde? „Dat de oorlog nog groter, wreder en absurder was dan ik altijd had gedacht. Neem alleen het woord vergassen. Iedere keer als ik dat woord optikte, dacht ik: 'hoe kun je als mens je medemens vergassen? Wat moet er in je hoofd zijn gebeurd om zo ver te komen?'"

Nóg een les: „Dat we de oorlog moeten blijven herdenken. Ook al zijn er weinig mensen meer die het zelf hebben meegemaakt, we moeten ons de verhalen blijven herinneren om zelf de goede keuzes te blijven maken. Bij het schrijven dacht ik meer dan eens: wat zou ik hebben gedaan als ik toen in hun schoenen stond?"

Jan Vriend

Het tientje van Lieftinck.

Hup, allemaal een tientje van Piet

In het gijzelaarskamp Beekvliet in Sint-Michielsgestel maakten de lezingen van Piet Lieftinck diepe indruk op Wim Schermerhorn. In de oorlogsjaren zaten ze beiden vast in het Brabantse kamp. Hoogleraar Lieftinck studeerde rechten en economie en had een doordachte visie op geld en de sturende rol van de overheid op de economie. „Hem moet ik hebben als minister van Financiën", moet Wim Schermerhorn hebben gedacht, toen hij na de oorlog minister-president werd.

„Nederland stond er na de oorlog in alle opzichten slecht voor, ook financieel", noteert Daniëls in zijn boek. „Als gevolg van inflatie was het geld weinig meer waard."
Lieftinck stelde als kersverse minister van Financiën orde op zaken met een 'geldzuivering', waarvoor hij het idee al tijdens de oorlog op papier had gezet.
Om zwart geld de kop in te drukken, verklaarde hij alle biljetten van honderd gulden per direct ongeldig. „Wie zulke briefjes had, kon ze naar een bank brengen. Daar kwamen ze op een geblokkeerde rekening te staan. Maar de bezitters van de briefjes moesten wel kunnen bewijzen dat het eerlijk verdiend geld was. Wie dat niet kon, riskeerde een proces vanwege zwarthandel."

Bevroren geld

In september 1945 verklaarde Lieftinck ook al het andere papiergeld ongeldig. Wie het in huis had, kon het naar de bank brengen, waar het op een tijdelijk bevroren rekening belandde. Om de 'drooglegging' in de portemonnees op te vangen, kreeg iedereen een tientje om het broodnodige te kunnen kopen. Dat werd in de volksmond al gauw het 'Tientje van Lieftinck' genoemd. Vanaf oktober wisselden banken het bij hen ingeleverde en bevroren geld om voor nieuwe bankbiljetten. Stapje voor stapje, om nieuwe inflatie te voorkomen. „De geldzuiveringsoperatie was een groot succes. Het voordeel voor de banken ervan was dat heel veel mensen nu opeens een bankrekening hadden."
Er doken weliswaar criticasters op die de Lieftinck-aanpak 'je reinste communisme' noemden, maar toch verliep de geldzuivering zonder grote protesten, zegt Daniëls. „Lieftinck wist het allemaal zo goed uit te leggen dat de meeste mensen er begrip voor hadden en het nut ervan inzagen."
In zijn geboorteplaats Muiderberg wordt Lieftinck geëerd met een hardstenen kunstwerk. Aan beide kanten is een biljet van tien gulden te zien.

Ons land was vrij, maar het **verdriet overheerste** in de zomer van 1945, schrijft Wim Daniëls in zijn nieuwe boek

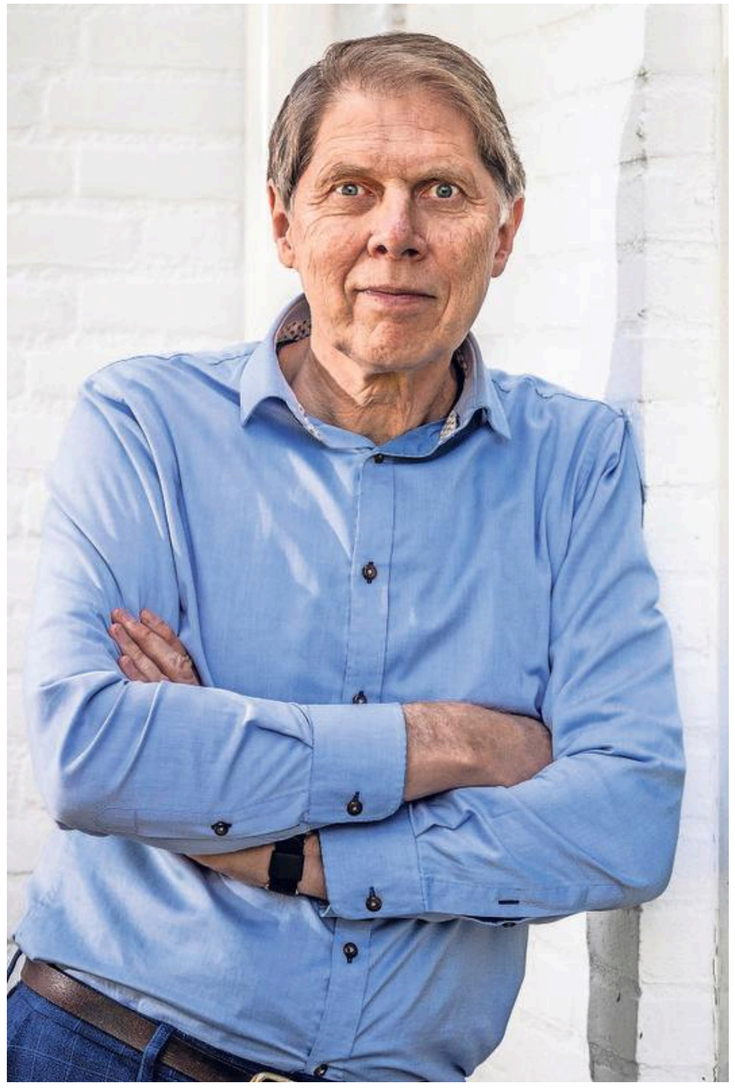

Wim Daniëls
FOTO RIAS IMMINK

'Moffengrieten' als splijtzwam in Schagen

Burgemeester Buiskool in 1945.

Je zou denken dat de bevrijders een hartelijke ontvangst kregen, in Schagen. Hadden de Engelse veertig militairen die in het weeshuis van de marktstad logeerden geen recht op respect van de bevolking? Nou, in Schagen moesten ze weinig hebben van de buitenpoorters.

Sterker nog: ze negeerden de Engelsen. Alle reden voor burgemeester Buiskool om zijn zorgen hierover in juli 1945 in een pamflet aan de bevolking voor te leggen. Hij schrijft hierin dat de militairen zich bij hem hebben beklaagd. „Als zij op straat de voorbijgangers groeten, krijgen zij geen groet terug. Omgang met hen wordt, op een enkele uitzondering na, niet gezocht. Zij vinden deze verhouding zeer onplezierig."
Buiskool wist best waar het wantrouwen van zijn burgers vandaan kwam: „Vele, zoo niet alle goede Nederlanders te Schagen, vinden het onaangenaam te zien, dat ook vele van deze Engelsche militairen omgang hebben met 'moffengrieten'".
Tijd voor praktische oplossingen, vond de burgemeester. „Reikt hen de vriendenhand. Weest toeschietelijk en noodigt hen in Uw huiselijken kring. Door mij is thans een zwarte lijst van de ergste moffengrieten vastgesteld, welke ook aan de Engelschen is gegeven, zoodat zij zich nu beter kunnen oriënteren. Deze lijst berust ook bij de zaalhouders waar gedanst wordt en de toegang voor moffenmeiden verboden is. Ook de Engelschen zullen ervoor zorgen, dat deze 'girls' niet worden toegelaten."

Argwaan jegens de bevrijders kwam vaker voor, stelt Wim Daniëls in zijn boek. „Schagen was beslist niet de enige plaats waar de bewoners de geallieerde militairen met veel reserve tegemoet traden."
Na zijn tijd in Schagen schopte oud-verzetsman Buiskool het tot premier van Suriname en lid van het Internationaal Gerechtshof. Om zich te verdiepen in de achtergronden, nam Wim Daniëls een kijkje in Schagen. Daar wandelde hij door de Buiskoolstraat. „Een bescheiden straat, als je het afmeet naar de carrière van de man."
Mr. dr. Jan Buiskool (1899-1960) ligt begraven in Schagen. Daar ontstond eerder dit jaar commotie toen de gemeente aankondigde dat zijn graf zou worden geruimd omdat de grafrechten niet meer werden betaald. Een speurtocht naar nabestaanden leverde niks op. Nadat de Historische Vereniging Schagen protest aantekende tegen het ruimen van het graf, bood de gemeente aan het onderhoud voor haar rekening te nemen: Buiskool is te groot om te vergeten.

Foute burgemeester in het fruit

Welke straf verdient een burgemeester die in de oorlogsjaren met de Duitse bezetter heeft geheuld? In zijn boek belicht Daniels onder meer de gemeente Hilversum, die in de oorlogsjaren drie eerste burgers had met nazisympathieën.

Het begon met Karel de Wijkerslooth de Weerdesteijn die van 1 februari 1940 tot 9 juli 1940 aan het roer van de mediastad stond. „Van een bezorgde burgervader veranderde hij in een paar maanden tijd in een man die meende dat de Duitsers het goed met Nederland voorhadden en dat samenwerking met hen het beste was", stelt Daniëls. „Tegelijkertijd kreeg hij last van grootheidswaanzin en benoemde hij zichzelf kort voor zijn eervol ontslag tot de nieuwe leider van Nederland. Hij had op dat moment al een beweging van Nationale Eenheid in het leven groepen, die hij in oktober 1940 alweer ontbond. Hij werd toen lid van de NSB en zou via de Nederlandse afdeling van de Waffen-SS zelfs tegen de Russen gaan strijden bij Leningrad."
Na de oorlog werd hij opgepakt, vanwege zijn NSB-lidmaatschap. Omdat er getwijfeld werd aan zijn geestesgesteldheid belandde hij in de Valeriuskliniek in Amsterdam, voor psychiatrische patiënten. Uiteindelijk kreeg De Wijkerslooth de Weerdesteijn geen gevangenisstraf opgelegd: hij werd ontoerekeningsvatbaar verklaard.
De twee andere Hilversumse NSB-burgemeesters waren jonkheer Ernst van Bönninghausen tot Herikhave (1940-1943) en kunstschilder Jan Fijn (1943-1945). Zij kregen na de oorlog respectievelijk twee en tien jaar gevangenisstraf, waarvan ze maar een beperkt deel uitzaten. Van Bönninghausen tot Herikhave werd daarna accountant. Jan Fijn wijdde zich in Bergen weer aan zijn schilderkunst. Karel de Wijkerslooth de Weerdesteijn zette een opmerkelijke carrièrestap: hij werd fruitteler.